

COL· LABORACIÓ

EL MONESTIR DE SANTES CREUS: 850 ANYS D'HISTÒRIA

El dia 4 de desembre de l'any 1150 el senescal de Catalunya –el Gran Senescal– Guillem Ramon i els seus fills: Guillem, Ramon i Berenguer fan donació a l'abat i monjos de la Grand Selva (monestir cistercenc proper a Tolosa de Llenguadoc) d'una honor (propietat o baronia) situada a la muntanya de Cerdanyola (Valldaura, Collserola, Vallès Occidental) a fi que hi fos edificat un monestir cistercenc dedicat a Santa Maria i filial del cenobi llenguadocià. La fundació tenia com a finalitat procurar una ajuda per a la salvació de les seves ànimes i de les dels seus avantpassats. Amb aquest acte la nova família generada pel matrimoni de Guillem Ramon i Beatriu de Montcada tindria, com altres nissagues, un cenobi on ésser sebollits i els monjos dedicarien un record a favor de les ànimes dels seus fundadors en les pregàries fetes per la comunitat. A més d'aquesta finalitat espiritual hi ha una de material: la riquesa de la construcció de l'edifici monacal era quelcom que havia d'enaltir, per la seva grandiositat, el nom i el prestigi de la nissaga que havia fet possible la fundació i el seu posterior manteniment. No oblidem que l'edifici servia d'emboïll dels sepulcres de la família protectora del cenobi i que, a la vegada, feia possible l'existència de la comunitat.

La donació fou rebuda, en nom del monestir de la Grand Selva, pel seu prior Guillem i per Guillem de Montpeller, del qual no es fa referència del seu estat personal, si era laic o monjo. La nostra opinió és que en aquest moment era un laic, això sí, molt vinculat i relacionat amb l'ordre del Cister. Guillem de Montpeller va desenvolupar una destacada activitat a les terres catalanes en els inicis de les fundacions cistercenques durant la segona meitat del segle XII. Aquesta donació no reunia les exigències i condicions mínimes que calien per establir un monestir tal com determina el capítol 56 de la regla de sant Benet, en el qual s'especificuen les següents condicions: "El monestir, si és possible, s'ha d'establir de tal manera que totes les coses necessàries, és a dir, l'aigua, el molí, el forn, l'hort i els diversos oficis, s'exerceixin a l'interior del monestir, per tal que els monjos no tinguin necessitat de córrer per fora, perquè no convé de cap manera a les seves ànimes".

La serra de Collserola és pobre en aigua fluvial, hi ha algunes fonts, emperò no són suficients per generar un rierol amb una correntia que abastés les exigències i necessitats d'un monestir, fos quin fos el nombre dels seus monjos. Es feia difícil, a més, organitzar un sistema de granges com era costum entre els cistercencs. Recordem que el monestir de la Grand Selva va tenir un total de 59 granges de diferents extensions superficials i amb variats conreus a diverses distàncies per permetre un esglaonat abastament del cenobi. Buscar terres on establir granges en una comarca, com era el Vallès, amb una organització i colonització agrària dues vegades centenària, era difícil de poder portar a bon terme. No hi havia terres ermes per colonitzar, per això, no és d'estranyar, que d'immediat s'iniciés la recerca d'un nou emplaçament per al monestir de Valldaura.

El comte de Barcelona Ramon Berenguer IV, el 13 de juliol de 1155, feia donació al monestir de la Grand Selva d'una de les seves propietats, situada a l'Esplugu d'Ancosa (La Llacuna, Anoia). Aquesta propietat era millor que la de Valldaura, però tampoc reunia les condicions que calien per establir un monestir. Hi havia també manca d'aigua. Al contrari de Valldaura, no fou venuda i continuà com a granja ramadera d'hivern fins a la desamortització eclesiàstica (1835).

El monestir no seria una realitat fins que, el 2 de juliol de 1160, un grup de senyors feudals Gerard Alemany, Gerard de Jorba i Guillem de Montagut feren donació als monestirs de la Grand Selva i Valldaura d'un conjunt de propietats –Santes Creus– a les ribes del riu Gaià. Lloc amb aigua i possibilitats d'establir un domini prou extens i productiu que permetés l'abastament de la comunitat. Però el litigi pels límits entre el bisbat de Barcelona i l'arquebisbat de Tarragona va donar lloc a un llarg procés que retardà la fundació. Per últim la butlla del sant pare Alexandre III atorgada entre els anys 1168 i 1169 va reconèixer al monestir de Santes Creus a la categoria de "nullius", per consegüent no dependent de cap jurisdicció episcopal sinó directament de Roma.

L'abat Pere (1158-1184) que s'havia titulat abat de Valldaura (1166), abat de Valldaura–Santes Creus (1168) i, per últim, abat de Santes Creus (1171) inicià la construcció del nou monestir, aquest fet havia trigat una vintena d'anys. Guillem Ramon, el Gran Senescal, morí l'any 1173 i fou enterrat en el nou monestir, lluny de Valldaura, però que tenia i tindria el mateix esperit fundacional, ésser la tomba de la nissaga Montcada.

La planta del monestir de Santes Creus, segons Dom Maur Cocheril, respon a un calc perfecte de l'ideari d'un cenobi cistercenc, fou una còpia del plànol del monestir mare de la Grand Selva. Avui és difícil poder comprovar aquesta realitat, ja que el monestir del Llenguadoc fou aterrat com a conseqüència de la Revolució Francesa. Les excavacions arqueològiques permeten conèixer algunes de les seves característiques arquitectòniques que coincideixen totalment amb les de Santes Creus.

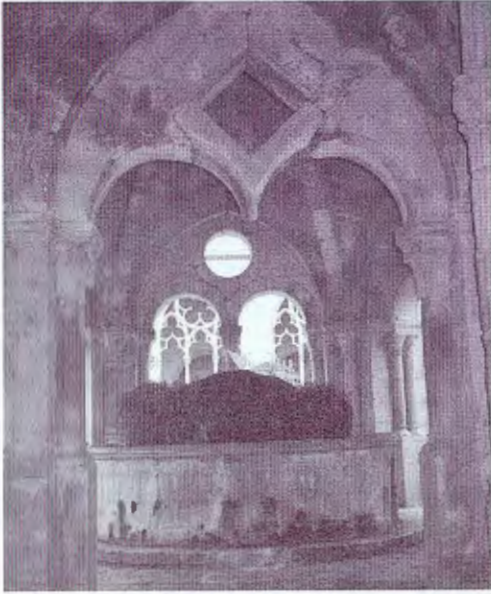
Durant el període medieval hi ha dos moments constructius a Santes Creus: el primer, durant els segles XII i XIII, segueix el model de l'arquitectura romanicogòtica (cistercenc) i el segon és plenament gòtic (segles XIV i XV).

En iniciar-se l'edificació del monestir de Santes Creus vers el 1170, es planificà la planta segons un model plenament cistercenc. Les diferències constructives amb el monestir de Poblet no tenen res a veure amb la cronologia sinó que són conseqüència d'una planificació diferent tot i que ambdós pertanyen a la família de Claravall. Santes Creus té una planimetria més general del Cister i Poblet una tipologia més minoritària.

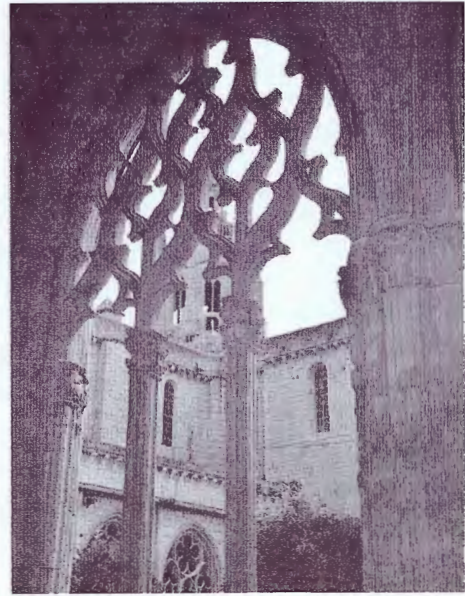
L'església començà a construir-se l'any 1174 i el dia 22 de maig de 1211 (Pasqua de Pentecosta) s'inaugurava amb la celebració de la missa conventual, però no fou fins el 25 de març de 1225 que pogueren resar-se les hores canòniques en finalitzar la col·locació dels vitralls cistercencs (grisalles), conservats en gran part fins a l'actualitat. L'església té tres naus, cinc absis amb una llargada de 71 metres i una amplada de 35 metres.

El claustre era un quadrat de 35 x 35 metres del qual solament ens resta el temple del lavabo. Es construïren dues ales: nord i est. La primera, adossada a l'església i la segona d'accés a les dependències edificades en aquest sector com són la sagristia, l'armarium (avui capella de l'Assumpta), la sala capitular (11 x 11 metres), l'escala del dormitori, el parlador i la sala de monjos o scriptorium (17 x 11 metres).

No s'arribaren a construir els edificis adossats a l'ala sud: el calefactor, el refetor, la cuina i altres dependències destinades a allotjar els conversos.

TEMPLLET DEL LAVABO

DETALL DEL CLAUSTRE GÒTIC

Un àmbit totalment perdut és el que correspon a la part més antiga del monestir, de la que ens resta solament la capella de la Santíssima Trinitat (10 x 5 metres). La paralització de les obres, en els inicis del segle XIII, féu impossible continuar i acabar la construcció del cenobi. Aquesta paralització fou superada en iniciar-se la relació entre l'abat Gener (1265-1293) i el comte-rei Pere el Gran (1276-1285), continuada per l'abat Bonanat de Vila-seca (1293-1308) i el comte-rei Jaume II (1291-1327) i la seva muller, Blanca d'Anjou (†1310). La protecció dels comtes-reis donà lloc a la conversió del cenobi en un monestir reial i els seus abats foren capellans majors del reialme (1296).

El dormitori, situat sobre les edificacions adossades a l'ala est del claustre i cobert per arcs diafragmes, fou edificat durant la segona meitat del segle XIII i és un dels espais més destacats del monestir.

El claustre gòtic és una obra destacada de l'arquitectura ornamental d'aquest període, obra de l'anglès Reinard des Fonoll que amplià el seu perímetre en incloure el corredor dels conversos (35 x 40 metres). També d'aquest moment hi ha obres complementàries a l'església, com són la construcció del cimbori, el gran vitrall i els sepulcres de Pere el Gran i de Jaume i Blanca.

Un capítol a part mereix el palau reial, una de les construccions més emblemàtiques dels inicis del segle XIV, bastit en l'espai que era o havia d'ésser el palau de l'abat. El seus constructors foren, també, el comte-rei Jaume II i la seva muller, Blanca d'Anjou. L'abat Guillem de Ferrera (1347-1375), després de l'enfrontament amb el comte-rei Pere el Cerimoniós, recuperà la propietat d'aquest espai, i esculpí el seu escut. Uns anys després, l'abat Andreu Porta (1380-1404) el reestructurà i el convertí en el centre de la vida monà:

El monestir de Santes Creus continuà la seva vida, es realitzaren noves obres, però ja no en època medieval.

Joan-F. Cabestany i Fort